

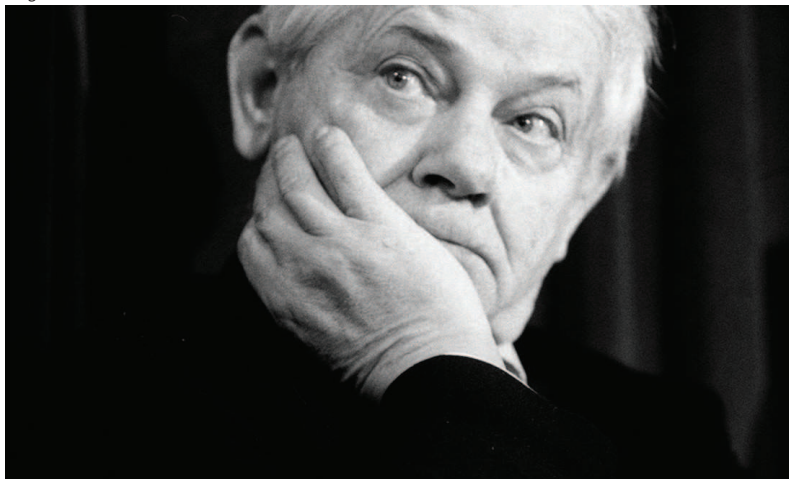
Egy lengyel kapcsolat

ZSILLE GÁBOR

Az évtizedek során Nagy László kereken hatvan lengyel művet ültetett át magyarra. Figyelme – három népköltést leszámítva – kizárólag a kortárs lengyel költészetre összpontosult, méghozzá a nemzedéktársaira. Mivel lengyelül nem beszélt, „csak” bolgáru (jóllehet e két szláv nyelv a különböző ábécék ellenére sem áll rettentően messze egymástól), mindig nyersfordításból dolgozott, amelyeket az esetek döntő többségében Gimes Romána¹ készített számára. Különösen szoros szálakkal kötődött Zbigniew Herberthez, akitől harmincnycet verset fordított, főként prózaverset.

Herbert 1924-ben született a galíciai Lembergben (lengyelül Lwów, jelenlegi ukrán elnevezése szerint Lviv, régi magyar nevén Ilyvó), és 1998. július 28-án hunyt el Varsóban. Vagyis egy évvel volt idősebb Nagy Lászlónál, és szinte napra pontosan húsz és fél évvel élte túl őt. Annak dacára, hogy nem jutalmazták Nobel-díjjal, azért cseppet sem túlzás a lengyel költészet egyik legjelentősebb alakjának neveznünk. A második világháború, a nagy világegés erőteljes nyomot hagyott a lengyel költészetben; Herbertnek ebből adódóan fontos célja volt szembeszállni a mulandósággal, a világ változékonyságával, s ezzel magyarázható a klasszicitáshoz, a nemes szellemet sugárzó templomokhoz fűződő vonzalma – erről gyönyörű esszéket is írt. Mindezzel erősen hatott Iszkáz jeles szülöttére. Ezt akkor láthatjuk nyilvánvalóan, ha Nagy László *Krónika-töredék* címmel kiadott naplójából² kigyűjtjük a Herbertre vonatkozó feljegyzéseket. Igen, élete utolsó három esztendejében Nagy László különleges naplót vezetett: egyetlen noteszlapnyi feljegyzést írt mindennap. Eredetileg csak az álmaikat akar-

Zbigniew Herbert

ta megörökíteni, feljegyzései azonban messze túlmutatnak ezen: pontos krónikát ad emberi kapcsolatairól, alkotói küzdelmeiről, olvasmányairól és úti élményeiről. Íme néhány részlet Herbertről:

„1975. március 5., szerda

Olvastam éjfél felé Arles-ről, szépen ír Herbert. Inkább érdekelnek a gótikus templomok: hogyan építették?”

„1975. június 12., csütörtök, Varsó

10-kor átmegek az Európa Hotelbe. Puskásék várnak. Hamarosan jön Kasia, Herbert felesége, grófnő. Csendes, de határozottnak látszik. Dohányízú a hangja. Szeptemberben jönnek Magyarországra.”

„1975. június 30., hétfő

Álmodtam még előkelő irodalmár társasággal, sok ember és pohár. Herbert is közöttük.”

„1977. október 22., szombat

Románának elvittem a sapkát. Rosszkedvem volt, nem tudtam vele beszélgetni. [...] Herbertet is fordítanom kellene.”

A végül határidőre elkészült Herbert-fordítások – összesen harmincnycet – *Az angyal kihallgatása* című kötetben jelentek meg az Európa Kiadónál, 1979-ben. A kötet többi versét, kereken ötven költeményt Gimes Romána és Weöres Sándor fordította.

Nagy László 1978. január 30-án halt meg; három nappal a halála előtt, január 27-én fejezte be *A proconsul visszatérése* című Herbert-mű fordítását. Ez volt az utolsó ilyen alkotása, naplójának tanúsága szerint az életéből hátralévő két és fél napon már semmit sem fordított. A *Krónika-töredék* erről tudósító szakaszai:

„január 26., csütörtök

Romána 9 Herbert-verset küld, prózaversek. Takarítás. [...] Fázom. 10 órára végzek a 9 verssel. Aztán: *A proconsul visszatérése*. Félig megcsinálom. Éjfélkor ágy.”

„január 27., péntek

Ebédig befejeztem az utolsó Herbert-verset.”

Figyelmünk tehát most *A proconsul visszatérése* című versre szegeződik. Milyen sorok szerepelnek ebben a szövegben, melyet három nappal a földi búcsúja előtt alkotott?

Döntöttem visszatérek a császár udvarába

– e szavakkal indul. Majd a harmadik szakaszban:

*döntöttem visszatérek holnap vagy holnapután
a szállók közt nem élhetek nem enyém semmi
nincs itt gyökere fáknak fundamentuma háznak
üveges az eső virágon viaszillat
itt száraz felleggel zörög a puszta ég
vagyis visszatérek holnap holnapután mindenképpen*

A verset lezáró három sor – vagyis Nagy László legutolsó műfordítói mondata! – pedig így szól:

kilépni a kertbe s vissza ha a tetemet elcipeltek

*döntöttem visszatérek a császár udvarába
valóban bízom valahogy elrendeződik*

Ám ugyanilyen döbbenetes – vagy talán még megrázóbb – élményben van részünk, ha beleolvasunk egy másik Herbert-fordításába, melyet öt nappal a halála előtt készített, *Fortinbras gyászéneke* címmel:

*Lesz katonás temetésed bár katona se voltál
egyetlen ceremónia amihez konyitok én is
Se gyertyák se halottsiratás sok gyujtókanóc és dőrej
az út kövén vonszolt gyászlepedő sisakok vasalt csizmák
tüzérlovak dob szava dob tudom nem szép
hadgyakorlatom ez a batalom átvételére
torkon kell ragadni a várost megrázni kissé*

*Halnod kellett Hamlet mindenképp te életre alkalmatlan
kristályfogalmak híve s nem az emberi agyagé
szüntelen görcsben mint álomban vadásztál kimérákra
rágtad mohón a levegőt s legott kiokádtad
semmi emberit nem tudtál még lélegzeni se*

*Nyugszol most Hamlet megtted a szükségeset
s nyugodhatsz A többi nem néma csönd hanem enyém
a könnyebb részt választottad mutatós tördőfést
de mit ér a hősi halál mérve az örök virrasztáshoz
hideg országalma a kézben a magas széken
s nézni csak a hangyabolyra óra lapjára*

Nagy László halálhíréről értesülve, Herbert néhány napon belül verssel adózott a magyar költő emlékének. Művét Gimes Romána budai lakáscímére küldte, egy személyes hangú levél kíséretében. A verset saját fordításomban adom:

Zbigniew Herbert

In memoriam Nagy László

*Románától hallom hogy Ön elköltözött
így csak azokról beszélnek kik örökre itt maradnak
irigylem Öntől a márványszín arcát*

*csak tiszta ügyek voltak közöttünk soha egy levél
soha egy emlék mellyel a szem játszadozhat
se gyűrű se kelyhek
sem asszonyi könnyek
ezért is könnyű binnem a gyors mennybe vételben
abban hogy Ön már olyan mint József Attila
Mickiewicz Lord Byron a szép szellemárnyak
kik sohasem késnek a megbeszélt találkozásiól*

*özvegyi érintésem még nem szokhatta meg
a tények vérszomjas szeretője áldozatot követelt
holt szobánkat nem töltöttük be nevetéssel
az asztal susogó fájára nem könyököltünk együtt
nem ittunk bort nem húztunk sorsot
pedig együtt szálltunk meg a Kereszt
és a Rózsa zarándokházában*

*a kettőnket elválasztó tér csak szemfedőnyi
az alkonyi köd felszáll majd lehull
vízből és földből az igaz lelkek arca*

*további együttlétrünk biztosan megoldódik
„more geometrico” – a földöntúli türelem
s az emberfölötti hűség két párhuzamos egyenesében*

■ (Zsille Gábor fordítása)

1 Gimes Romána (1928): műfordító, polonista
2 Krónika-töredék, Helikon Kiadó, 1994.